

**DIDAKTIK O'YIN — INTELLEKTIDA KAMCHILIGI BO'LGAN
BOLALARNING BILISH JARAYONLARINI FAOLLASHTIRISH
VOSITASI SIFATIDA**

Axmedova Madina Sherzodovna

Toshkent davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika (Oligofrenopedagogika)

yo'nalishi 1-kurs magistranti

Аннотация: В статье раскрывается значение дидактической игры как эффективного педагогического средства активизации познавательных процессов у детей с интеллектуальными нарушениями. Рассматриваются психологические особенности познавательной деятельности данной категории детей, анализируются возможности использования дидактических игр в коррекционно-образовательном процессе. Особое внимание уделяется влиянию игровых методов на развитие внимания, памяти, мышления, речи и восприятия. Обосновывается необходимость системного применения дидактических игр в практике специального и инклюзивного образования.

Ключевые слова: дидактическая игра, интеллектуальные нарушения, познавательные процессы, коррекционное обучение, специальная педагогика.

Annotatsiya: Maqolada intellektida kamchiligi bo'lgan bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirishda didaktik o'yinning samarali pedagogik vosita sifatidagi ahamiyati yoritilgan. Ushbu toifadagi bolalarning bilish faoliyatiga xos psixologik xususiyatlar tahlil qilinib, didaktik o'yinlardan korreksion-ta'lim jarayonida foydalanish imkoniyatlari ochib berilgan. Didaktik o'yinlarning diqqat, xotira, tafakkur, nutq va idrok jarayonlariga ijobiy ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: didaktik o'yin, intellektual kamchilik, bilish jarayonlari, maxsus pedagogika, korreksion ta'lim.

Abstract: The article examines didactic games as an effective pedagogical tool for activating cognitive processes in children with intellectual disabilities. The psychological characteristics of cognitive development in this group of children are analyzed, and the pedagogical potential of didactic games in correctional education is revealed. The influence of game-based methods on the development of attention, memory, thinking, speech, and perception is emphasized. The importance of systematic use of didactic games in special and inclusive education is substantiated.

Keywords: didactic game, intellectual disabilities, cognitive processes, correctional education, special pedagogy.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarni jamiyatga moslashtirish, ularning ta'lim olish

huquqini ta'minlash va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratishdan iborat. Ayniqsa, intellektida kamchiligi bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayoni maxsus pedagogik yondashuvni, mos metod va vositalardan foydalanishni talab etadi. Ushbu toifadagi bolalarning psixik rivojlanishi o'ziga xos bo'lib, bilish jarayonlarining sust rivojlanganligi o'quv faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, intellektida kamchiligi bo'lgan bolalarda diqqatning beqarorligi, xotiraning ixtiyorsiz xarakterda bo'lishi, tafakkurning konkret va sekin rivojlanishi kuzatiladi. Nutq rivojida lug'at boyligining cheklanganligi, bog'lanishli nutqning yetarli darajada shakllanmaganligi ta'lim jarayonini murakkablashtiradi. Idrok jarayonida predmet va hodisalarning muhim belgilarini ajratib olishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ushbu holatlar ta'lim jarayonida an'anaviy o'qitish usullari bilan cheklanib qolmasdan, samarali pedagogik vositalarni qo'llash zaruratini yuzaga keltiradi.

Didaktik o'yin ta'lim jarayonida o'yin va o'qitishning uyg'unlashuvi asosida tashkil etilgan faoliyat bo'lib, u bolalarning bilish faolligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O'yin faoliyati bolalar uchun tabiiy ehtiyoj hisoblanganligi sababli, didaktik o'yinlar orqali ta'lim jarayoni qiziqarli, tushunarli va samarali tashkil etiladi. O'yin jarayonida bolalar faol ishtirok etadi, mustaqil harakat qiladi va o'z imkoniyatlarini namoyon etadi. Didaktik o'yinlarning asosiy afzalligi shundaki, ular bolalarda ijobiy emotsiyalarni yuzaga keltiradi, o'quv motivatsiyasini oshiradi va bilish jarayonlarini faollashtiradi. O'yin jarayonida diqqatni jamlash, qoidalar asosida harakat qilish, topshiriqlarni izchil bajarish ko'nikmalari shakllanadi. Bu esa diqqatning barqarorlashuviga va hajmining kengayishiga yordam beradi.

Xotirani rivojlantirishda didaktik o'yinlar muhim vosita hisoblanadi. Takrorlash, eslab qolish va qayta tiklashga qaratilgan o'yinlar orqali bolalarda xotira jarayoni faollashadi. Ko'rgazmali materiallardan foydalanish esa axborotni yaxshiroq eslab qolishga imkon yaratadi. O'yinlar orqali xotiraning ixtiyoriy shakllari bosqichma-bosqich rivojlantiriladi.

Tafakkur jarayoni didaktik o'yinlar yordamida sezilarli darajada rivojlanadi. Taqqoslash, guruhlash, umumlashtirish va ketma-ketlikni aniqlashga qaratilgan o'yinlar bolalarda mantiqiy fikrlashni shakllantiradi. Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan o'yinlar esa mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Nutqiy didaktik o'yinlar bolalarning lug'at boyligini oshirish, to'g'ri talaffuz va grammatik jihatdan to'g'ri nutqni shakllantirishga xizmat qiladi. Muloqotga yo'naltirilgan o'yinlar orqali bolalarda ijtimoiy muloqot ko'nikmalari rivojlanadi. Idrok jarayonini rivojlantirishga qaratilgan o'yinlar esa predmetlarning rang, shakl, hajm va fazoviy munosabatlarini farqlashni o'rgatadi.

Didaktik o'yinlardan samarali foydalanish ularning bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos tanlanishiga bog'liq. O'yinlar oddiydan murakkabga qarab tashkil etilishi, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Pedagog o'yin

jarayonini boshqaruvchi va yo'naltiruvchi rolni bajarib, har bir bola uchun muvaffaqiyat vaziyatini yaratishi zarur. Rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi. Shuningdek, didaktik o'yinlar bolalarning ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Jamoa bo'lib o'ynaladigan o'yinlar orqali hamkorlik, navbat kutish, o'zaro yordam ko'rsatish kabi ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi. Bu esa bolalarning jamiyatga moslashuv jarayonini yengillashtiradi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yin intellektida kamchiligi bo'lgan bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Didaktik o'yinlardan ilmiy asoslangan va tizimli foydalanish maxsus va inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi hamda bolalarning bilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yin intellektida kamchiligi bo'lgan bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirishda samarali pedagogik vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Didaktik o'yinlar ta'lim jarayonini bolalar uchun qiziqarli va tushunarli shaklda tashkil etishga imkon berib, ularning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda bilish faolligini kuchaytiradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, didaktik o'yinlar orqali bolalarda diqqatni jamlash va boshqarish ko'nikmalari shakllanadi, xotira jarayoni faollashadi, tafakkur rivojlanadi hamda nutqiy faoliyat kengayadi. Shuningdek, o'yin jarayonida idrok jarayonining rivojlanishi, predmet va hodisalarning muhim belgilarini farqlash qobiliyatining shakllanishi ta'minlanadi.

Didaktik o'yinlardan tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda foydalanish maxsus va inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday o'yinlar bolalarning nafaqat bilish jarayonlarini rivojlantiradi, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, muloqot ko'nikmalari va mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlarini ham shakllantiradi.

Shu bois intellektida kamchiligi bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayonida didaktik o'yinlardan keng va izchil foydalanish, ularni ta'lim mazmuniga mos holda tanlash va qo'llash maxsus pedagogikaning muhim vazifalaridan biri sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nurkeldiyeva M. Maxsus pedagogika. — Toshkent: TDP, 2021.
2. Qosimova K., Mavlonova G. Maxsus pedagogika. — Toshkent, 2020.
3. Jo'rayev A., Jo'rayev Sh. Defektologiya asoslari. — Toshkent, 2019.
4. Sharapova X. Aqli zaif bolalar psixologiyasi. — Toshkent, 2022.
5. Выготский Л.С. Проблемы развития психики. — Москва: Педагогика, 2005.

6. Шиф Ж.И. Психология умственно отсталого ребенка. — Москва: Просвещение, 2009.
7. Малофеев Н.Н. Специальная педагогика. — Москва: Владос, 2018.
8. Ткачева В.В. Семья ребенка с ограниченными возможностями здоровья. — Москва: Генезис, 2017.